

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОЦІНКИ

EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY AND THEORETICAL APPROACHES TO ITS EVALUATION

УДК 65.011.46

Онокало В.Г.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Національного університету водного господарства та природокористування

У статті досліджена ефективність діяльності підприємства і теоретичні підходи до її оцінки. Розглянуті та проаналізовані напрямки оцінки ефективності діяльності підприємства. Для формування загального висновку про ефективність роботи підприємства доцільно використовувати комплексну систему показників, яка включає показники ефективності: робочої сили, засобів та предметів праці; управління та організації; техніки та технології; конкуренції, попиту та пропозиції.

Ключові слова: ефективність, оцінка, аналіз, прибуток, показники.

В статье исследована эффективность деятельности предприятия и подходы к ее оценке. Рассмотрены и проанализированы направления оценки эффективности деятельности предприятия. Для формирования общего вывода об эффективности работы предприятия целесообразно использовать комплексную систему показателей, которая включает показатели эффективности: рабочей силы, facilities and articles of lab our; managements and organizations; techniques and technologies; competition, demand and supply.

использовать комплексную систему показателей, которая включает показатели эффективности: рабочей силы, средств и предметов труда; управления и организации; техники и технологии; конкуренции, спроса и предложения.

Ключевые слова: эффективность, оценка, анализ, прибыль, показатели.

The article efficiency of activity of enterprise and going is investigational near its estimation. Considered and analyzed directions of estimation efficiency of activity of enterprise. For forming of general conclusion about efficiency of work of enterprise, it is expedient to use the complex system of indexes, which includes the indexes of efficiency: lab our force, facilities and articles of lab our; managements and organizations; techniques and technologies; competition, demand and supply.

Key words: efficiency, estimation, analysis, income, indicators.

Постановка проблеми. Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку напрямків її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, яку важко спростити, не втрапивши при цьому її суттєвих характеристик.

В умовах ринку для забезпечення економічного розвитку підприємства змушені постійно контролювати і підвищувати ефективність своєї діяльності. Поняття ефективності як економічної категорії достатньо досліджувалось у вітчизняній і в зарубіжній економічній літературі, проте до цього часу немає однозначного чіткого трактування економічної сутності даної категорії та єдиних критеріїв, за якими вона може бути оцінена кількісно і якісно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правильність побудови системи ефективності роботи підприємства залежить від розуміння категорії «ефективність». Тому багато праць вітчизняних і та зарубіжних вчених присвячено поняттю «ефективність». Як відмічає В.А. Медведєв, «ні одна з економічних категорій більш конкретного порядку не може бути повністю розкрита без врахування її зв'язку з економічною ефективністю виробництва» [1, с. 92].

В. Нелепа, вважає, що ефективність виробництва виражається в використанні всіх факторів виробництва – земельних і трудових ресурсів, матеріально-технічних засобів [2, с. 235].

Поняття «ефективність», у наукових доробках В. Кулішова [3] характеризує співвідношення результатів та витрат.

Ефективність – загальноекономічна категорія, суть якої полягає в тому, щоб досягнути вироб-

ничих цілей з найменшими затратами наявних ресурсів. Л.І. Абалкін дає таке визначення: «Економічна ефективність представляє собою форму, за допомогою якої діє і проявляється загальний закон економії часу. Вона безпосередньо пов'язана з дією основного економічного закону і відображає ступінь або повноту реалізації основного економічного інтересу суспільства. Рівень і динаміка ефективності виробництва є узагальнюючими показниками, які характеризують досягнутий ступінь і темп соціально-економічного прогресу суспільства» [4, с. 101].

Сінавіна В.С. вважає, що критерієм економічної ефективності служить підвищення продуктивності праці внаслідок зниження затрат живої уречевленої праці на випуск одиниці продукції, збільшення об'єму виробництва і росту його рентабельності [5, с. 45].

Тарасенко Г.С. говорить про економічну ефективність матеріальної і соціальної сфер, а також суспільного виробництва в цілому може бути охарактеризована співвідношенням таких форм продуктивності і затрат, в яких би найбільш адекватно відображалися відповідно економічний ефект і затрати на його досягнення [6, с. 96].

Формулювання цілей статті. Провести теоретичні дослідження поглядів щодо ефективності діяльності підприємства, проаналізувати сучасні концепції її оцінки та обґрунтувати напрямки оцінки ефективності діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки ефективність діяльності підприємства являє собою результат взаємодії елементів виробничого процесу: робочої сили, предметів праці засо-

бів праці, система показників ефективності складається з показників ефективності використання праці, основних фондів, матеріальних ресурсів.

Більшість дослідників до числа узагальнюючих відносять показники рентабельності [7; 8]. Рентабельність – це відношення корисного результату виробничо-господарської діяльності до величини сукупних затрат на його отримання. Показник рентабельності узагальнює інші показники ефективності і дозволяє досліджувати вплив сукупності факторів, які впливають на кінцевий результат роботи підприємства. Він має чіткий економічний зміст, є наскрізним, порівняним у часі та у просторі. Показник рівня рентабельності набув у вітчизняній практиці найбільшого поширення для оцінки й аналізу економічної ефективності.

Як узагальнюючий показник результатів діяльності підприємств часто використовується показник прибутку. Але, на думку А.Д. Шеремета, прибуток в абсолютному вираженні не має властивості сукупного ефекту, він містить в собі такі фактори, як собівартість продукції, збільшення обсягу продукції, її якість і асортимент й т.і., але не відображає результати застосування ресурсів, тобто авансування капіталу, що проявляється тільки в показнику рентабельності [9, с. 77]. А на думку Марка Брауна «компанія може демонструвати прибуток у бухгалтерському балансі, але у дійсності працювати у збиток, якщо згадати про вартість капіталу, необхідного для управління бізнесом. Тому прибуток може виявитися тим показником, який вводить менеджерів в оману при оцінці фінансового успіху» [10, с. 120].

Більш суттєвим підходом до загальної оцінки ефективності виробництва є метод визначення приросту ресурсу на 1% приросту обсягу продукції та метод визначення частки впливу інтенсифікації на збільшення продукції, взяте за 100% [11, с. 4]. Частка впливу екстенсивного фактора на приріст продукції визначається як відношення темпу приросту кожного виду ресурсів до темпу приросту продукції, а частка впливу інтенсивного фактора – як різниця між одиницею і часткою впливу екстенсивного фактора.

Головним недоліком вищенаведених методик оцінки і аналізу економічної ефективності діяльності в ринкових умовах господарювання є відсутність залежності їх від конкурентних позицій підприємства і ступеня задоволення ринкового попиту. Інакше кажучи, у запропонованих методиках відсутні оцінки росту ефективності функціонування підприємства залежно від ступеня задоволення ринкового попиту.

На нашу думку оцінка ефективності діяльності підприємства буде неповна без аналізу показників ефективності за напрямками його діяльності. Схема, що пропонується нами, складена на основі матеріалу Небави М.І. [12, с. 66-67] та додана ринковою складовою, окреслює загальні напрямки за якими проводиться оцінка ефективності діяльності підприємства (рис. 1).

Перший з них – ресурсний – відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі,

Рис. 1. Напрямки оцінки ефективності діяльності підприємства

структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Зазначені показники слід розглянути в динаміці, а також по можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів. Для оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже, слід проаналізувати чинники її збільшення, зокрема такі: зменшення обсягів незавершеного виробництва; удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих запасів; прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності); зменшення обсягів дебіторської заборгованості.

Крім того, слід звернути увагу і на інші напрямки раціоналізації використання матеріальних ресурсів: проаналізувати основні причини втрат та нераціонального використання ресурсів; забезпечити обґрунтоване нормування витрат матеріалів; організувати використання вторинних ресурсів; створити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів й відпрацювати її дієвість; акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів.

Що стосується аналізу ефективності використання трудового потенціалу підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах: внутрішньозмінні втрати робочого часу; втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів; рівень використання засобів механізації, автоматизації праці та комп'ютерної техніки; аналіз системи стимулювання працюючих; визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих.

У межах організаційного напрямку, здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих проектів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління.

Важливою складовою ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт, – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому.

У межах ринкового напрямку, здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності на підприємстві і поза нього. При цьому насамперед увага звертається на ефективність конкуренції та попиту і пропозиції.

І, нарешті, останнім (але не за важливістю) напрямком пошуку можливостей підвищення ефективності є технологічний.

Вирішення проблеми технологічного відставання особливо актуальне для українських підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи вищевказане, зазначимо, що більшість методик, які дотепер використовуються в Україні для оцінки і аналізу ефективності діяльності підприємств, має ряд недоліків: вони дозволяють визначити і проаналізувати ефективність діяльності «ізолюваних» від ринкових умов підприємств; дозволяють повною мірою визначити і проаналізувати вплив внутрішніх факторів на ефективність, але практично не враховують вплив зовнішніх ринкових; відсутні оцінки росту ефективності функціонування підприємства залежно від ступеня задоволення ринкового попиту: не дають змоги оцінити ефективність функціонування капіталу підприємства, втіленого у знаннях і кваліфікації співробітників, здатність підприємства утримувати й залучати нових клієнтів, рівень корпоративної культури; мають ретроспективний (історичний) характер цих показників, що значно зменшує їх цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень.

На нашу думку, для формування загального висновку про ефективність роботи підприємства доцільно використовувати комплексну систему показників яка включає показники ефективності: робочої сили, засобів та предметів праці; управління та організації; техніки та технології; конкуренції, попиту та пропозиції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Медведев В. А. Социалистическое производство: политико-экономическое исследование / В.А. Медведев. – М.: Экономика, 1981. – 328 с.
2. Экономика, организация и планирование АПК / [Нелепа В. Н., Андрейчук В. Г., Хорунжий Н. И. и др.]; под ред. В. Н. Нелепа. – К.: Вища шк., 1989. – 528 с.
3. Кулішов В. В. Мікроекономіка: основи теорії і практикум. – Навчальний посібник / В. В. Кулішов. – Л.: Магнолія 2006, 2007. – 332 с.
4. Абалкін Л. І. Новий тип економічного мислення / Л. І. Абалкін. – М.: Економіка, 1987. – 189 с.
5. Синавина В. С. Оценка эффективности и достоверности хозяйственной деятельности: монографія / В. С. Синавина. – М.: Экономика, 1991. – 253 с.
6. Тарасенко Г. С. Эффективность сельскохозяйственного производства / Г. С. Тарасенко. – К.: Изд-во УСХА, 1991. – 210 с.
7. Экономика пищевой промышленности / [Василенко О. В., Донскова С. В., Дасковский В. Б. и др.]; под ред. О. В. Василенко, С. В. Донсковой. – М.: Агропромиздат, 1989. – 398 с.
8. Учет и анализ эффективности производства / [Аксененко А. Ф., Илышев А. М., Илышева Н. Н. и др.]; под ред. А. Ф. Аксененко. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 269 с.
9. Шеремет А.Д. Финансы предприятий / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М., ИНФРА-М, 1998. – 343 с.
10. Браун Марк Грэм. Сбалансированная система показателей : на маршруте внедрения / Марк Грэм

Браун ; [пер. з англ. Ю. Сакулина]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 224 с.

11. Литвин М. И. Прогнозирование прибыли на основе факторной модели / М. И. Литвин // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 6. – С. 3-10.

12. Небава М. І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства. – Навчальний посібник / М. І. Небава, О. О. Адлер, О. І. Лесько [ч. 2]. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 130 с.

REFERENCES:

1. Medvedev V. A. (1981) Sotsyalystycheskoe proyzvodstvo: polytyko-ekonomycheskoe yssledovanye / V. A. Medvedev. – М. : Ekonomyka. (in Russian)

2. Экономика, orhanyzatsiya y planyrovanye APK (1989) / [Nelepa V. N., Andreichuk V. H., Khorunzhyi N. Y. y dr.]; pod red. V. N. Nelepa. – К. : Vyshcha shk. (in Russian)

3. Kulishov V. V. (2006, 2007) Mikroekonomika: osnovy teorii i praktykum. – Navchalnyi posibnyk / V. V. Kulishov. – L. : Mahnoliia. (in Ukrainian)

4. Abalkin L. I. (1987) Novyi typ ekonomichnoho myslennia / L. I. Abalkin. – М.: Ekonomika, (in Ukrainian)

5. Synavyna V. S. (1991) Otsenka efektyvnosti y dostovernosti khoziaistvennoi deiatelnosti:

monohrafiia / V. S. Synavyna. – М. : Ekonomyka. (in Russian)

6. Tarasenko H. S. (1991) Effektyvnost selskokhoziaistvennoho proyzvodstva / H. S. Tarasenko. – К. : Yzd-vo USKhA. (in Russian)

7. Ekonomyka pyshchevoi promyshlennosti (1989) / [Vasylenko O.V., Donskova S.V., Daskovskyi V.B. i dr.]; pod red. O.V. Vasylenko, S.V. Donskovoï. – М.: Ahropromyzzdat. (in Russian)

8. Uchet y analiz efektyvnosti proyzvodstva (1986) / [Aksenenko A. F., Ylyshev A. M., Ilysheva N. N. y dr.]; pod red. A. F. Aksenenko. – М. : Fynansy y statystyka. (in Russian)

9. Sheremet A. D. (1998) Fynansy predpriaty / A. D. Sheremet, R. S Saifulyn. – М., YNFRA-M. (in Russian)

10. Braun Mark Hrem. (2005) Sbalansyrovannaia systema pokazatelei : na marshrute vnedrenyia / Mark Hrem Braun ; [per. z anhl. Yu. Sakulyna]. – М. : Alpyna Byznes Buks. (in Russian)

11. Lytvyn M.Y. (2002) Prohnozyrovanye prybyly na osnove faktornoi modely / M.Y. Lytvyn // Fynansovyi menedzhment. №6. pp. 3-10.

12. Nebava M.I. (2011) Ekonomika ta orhanizatsiia vyrobnychoi diialnosti pidpriemstva. – Navchalnyi posibnyk / M.I. Nebava, O.O. Adler, O.Y. Lesko [ch. 2]. – Vinnytsia: VNTU. (in Ukrainian)

Onokalo V.G.

PhD in Economics, Chair of Economic Enterprise,
Educational-Scientific Institute of Economics and Management
National University of Water Management and Nature

EFFECTIVENESS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY AND THEORETICAL APPROACHES TO ITS EVALUATION

Under conditions of the market for maintenance of economic development, enterprises forced to constantly monitor and increase efficiency of their activity. The concept of efficiency as an economic category sufficiently investigated in domestic and in foreign economic literature, but by that time there is unequivocal clear interpretation of the economic essence of this category and the only criteria by which it can be quantified and qualitatively.

Since the efficiency of the enterprise is the result of the interaction of elements of the production process: labor, labor and labor, the system of indicators of efficiency consists of indicators of efficiency of labor, fixed assets, material resources.

Most of the techniques currently used in Ukraine to assess and analyze the efficiency of enterprises, has a number of shortcomings. The main disadvantage of the methods of assessing and analyzing the economic efficiency of activities in market conditions of management is the lack of their dependence on the competitive position of the enterprise and the degree of satisfaction of market demand. In other words, in the proposed methods there are no estimates of the growth of the efficiency of the enterprise depending on the degree of satisfaction of market demand.

In our opinion, in order to formulate a general conclusion about the efficiency of the company's operations, it is expedient to use a complex system of indicators in the areas of its activities. Using market indicators. It includes performance indicators: labor, tools and labor; management and organization; technology and technology; competition, supply and demand.